

Do mundo antigo á Idade Media

Os pobos xermánicos

Tras a caída do Imperio romano, o territorio estivo ocupado por pobos xermánicos: os francos na Galia, os suevos na actual España, os anglos e saxóns nas Illas Británicas etc. Estes pobos gobernábao un rei que contaba con grupos de nobres que o asesoraban e axudaban nas tarefas de goberno, na xustiza e nas accións militares.

A España visigoda

Os visigodos chegaron a Hispania empurrados polos ataques doutro pobo procedente de Asia: os hunos. Á súa chegada, encontraron a península ocupada por outros pobos xermanos, os suevos, vándalos e alanos, que foron expulsados. Esta expulsión foi resultado da colaboración co emperador romano de Occidente, a quen lle supuxo gañar unha serie de terras na península ibérica. A finais do século VI e principios do século VII asentáronse na península e fixaron a capital en Toledo.

Na pirámide social visigoda, o estamento dos nobres e dos clérigos concentraba todo o poder político e económico, mentres que as persoas dedicadas ás tarefas agrícolas, artesanais e ao comercio non posuían ningún tipo de privilexio. Na base da pirámide encontrábase a poboación escrava.

Os principais reis visigodos foron Leovixildo, que conquistou outros territorios xermanos; Recaredo, que trouxo o catolicismo; e Recesvinto, que realizou importantes avances en materia lexislativa.

A partir da conversión de Recaredo e do recoñecemento do cristianismo como relixión oficial, o catolicismo influíu nas leis visigodas. Recesvinto promulgou unha compilación de leis que supuxo a unificación lexislativa para todos os habitantes de Hispania.

? SABÍAS QUE...?

Os romanos chamábanlles **pobos bárbaros** tanto aos hunos como aos xermanos.

Igrexa de San Xoán, Baños de Cerrato (Palencia). Recesvinto ordenou a súa construción a mediados do século VII.

O imperio bizantino

Antes da caída definitiva do Imperio romano, Teodosio, emperador no ano 395, dividiuno en dúas partes: Occidente, con capital en Roma, e Oriente, con capital en Constantinopla (actual Istanbul). Esta última, denominada **Imperio bizantino**, resistiría os ataques dos pobos xermánicos que no ano 476 derrocaron o último emperador do Imperio romano de Occidente.

O principal emperador foi **Xustiniano**, quen estaba obsesionado con volver recuperar a unidade do antigo Imperio romano. Para iso enfrontouse a diversos pobos xermanos en Europa e no norte de África.

Na época do emperador Xustiniano houbo un **intenso desenvolvemento económico e cultural**. Constantinopla foi un dos lugares máis importantes do momento, en gran parte debido á organización interna e a un poderoso exército.

A **sociedade bizantina** organizábase de **forma piramidal**. Na cúspide estaba o emperador, que dirixía o goberno, a xustiza, o exército, e mesmo influía no poder relixioso, xa que tiña capacidade para nomear o patriarca de Constantinopla. Ademais, tiña poder para designar o seu sucesor e nomeaba os xenerais que logo o representaban nas provincias. Por debaixo do emperador situábanse a **nobreza** e a **igreja**, que tiñan un enorme poder asentado en extensas propiedades agrícolas. Finalmente, a **base produtiva** da sociedade constituíana artesáns, comerciantes, agricultores e soldados con terras cedidas polo emperador.

Malia Xustiniano arrebatarlles os territorios a diversos pobos xermanos, as súas conquistas non durarían moito: ao longo dos séculos VI, VII e VIII outros pobos xermanos e, sobre todo, os musulmáns **reducirían o poder bizantino**. Pouco a pouco o territorio dese Imperio quedaría en mans do poder turco, ata que en 1453 a súa capital, Constantinopla, caeu e o Imperio desapareceu para sempre.

ACTIVIDADES

1. Indica en que ámbitos diferentes interviña o emperador.
2. Debuxa as pirámides das sociedades visigoda e bizantina.

Santa Sofía (Istanbul). Este templo construído nos primeiros anos do século VII. Hoxe é museo da cidade.

O Islam: unha nova civilización

O Islam xorde no século VII na península arábica, un territorio habitado por tribos nómades que estaban enfrontadas. Nunha das principais cidades da península, A Meca, vivía un comerciante chamado Mahoma, que, a pesar das dificultades, conseguía predicar unha nova fe unificadora de todas as tribos. Esa nova relixión era o Islam.

Mahoma avogaba pola existencia dun único deus: Alá. Isto supuxo unha revolución, porque as tribos que poboaban a península arábica eran politeístas, é dicir, crían en varios deuses. Por este motivo, Mahoma viuse obrigado a fuxir da Meca á cidade de Medina (acontecemento coñecido como a *hégira*). En Medina conseguiu suficientes apoios para conquistar A Meca, e posteriormente impoñer a nova fe. Morrería no ano 632. O conxunto das súas ensinanzas recolleuse no *Corán*, o libro sagrado dos musulmáns.

A Kaaba é o centro da mesquita da Meca. Construíuse no século VII e, desde entón ata o momento actual, é lugar de peregrinación dos musulmáns.

A influencia do Islam, a través dos califatos, estendeuse en pouco máis dun século por Asia, Europa e África.

Unificada relixiosa e politicamente a península arábica tras a morte de Mahoma, os seus sucesores, chamados **califas**, continuaron coa expansión da nova doutrina. Podemos falar de dous grandes califatos: o **califato omeia** e o **califato abasida**.

- O **califato omeia** (661-750). Durante este período, unha poderosa familia, a dos Omeia, asumiría o poder e produciríase a maior expansión do Islam: conquistaron territorios desde o actual Irán ata a península ibérica. A capital trasladouse a Damasco. Os membros desta familia, agás o príncipe Abderramán, que fuxiría á península ibérica, serían asasinados pola familia dos abasidas.
- O **califato abasida** (750-1258). A capital de novo sería trasladada a Bagdad. Neste inmenso período, sucedéronse as intrigas e as loitas internas. Ademais, entraron en escena novos pobos que tamén profesaban o Islam, como os turcos ou os mongois. Estes acabarían coa dinastía abasida a mediados do século XIII.

ACTIVIDADES

3. Explica coas túas palabras que é un califato.

Sociedade e economía

- Na sociedade musulmá había importantes diferenzas internas. Na cúspide vivía a aristocracia árabe, cun gran poder político e económico. Debaixo desa aristocracia encontrábanse persoas que posuían un bo nivel de rendas debido ás actividades económicas que desenvolvían. Por último, estaban as persoas que non eran propietarias e só dispoñían do seu traballo, é dicir, campesiños sen terras, traballadores de talleres, criados etc.
- A economía baseábase na actividade agropecuaria, a artesanía e o comercio; estes sectores contribuíron ao desenvolvemento dos asentamentos urbanos.
  - **Agricultura.** Os musulmáns achegaron novas técnicas de rega (canles e noras).
  - **Artesanía.** Constituíu a base económica nas cidades, coa fabricación de obxectos metálicos, de prata e ouro, de coiro etc.
  - **Comercio.** Houbo un grande intercambio comercial entre as cidades, que tiñan nos *zocos* ou mercados os seus centros mercantís. Existiu unha intensa circulación monetaria.

Cultura e arte

- A cultura que achegaron os musulmáns tivo gran repercusión a nivel mundial. Os avances máis importantes producíronse en matemáticas (introdución do sistema numérico arábigo...), medicina (deseño de importante material cirúrxico...) e química (trouxeron os inventos chineses do papel e a pólvora...).
- A arte do Islam destacou na arquitectura. Usaban materiais brandos, como a madeira, o barro, o ladrillo ou o xeso. Utilizan columnas, piares e gran variedade de arcos e de cubertas abovedadas. Mostran preferencia pola decoración de interiores e a policromía. Os edificios de maior transcendencia son a mesquita (o lugar para a oración) e a madrasa (o lugar para o ensino do Corán), pero constrúen outros como pazos e mausoleos. O resultado é dunha gran beleza.

Madrasa de Sher Dor, Samarcanda (Uzbequistán).

ACTIVIDADES

4. Sintetiza o que aprendiches sobre a economía musulmá medieval.
5. Indica algún edificio musulmán do que oíses falar.

Os musulmáns na península ibérica: Al-Ándalus

No ano 711 os exércitos musulmáns do norte de África iniciaron a conquista do reino visigodo de Hispania. En só catro anos case a totalidade da península quedaría en mans do Imperio islámico e constituíuse un emirato dependente do califato de Damasco: Al-Ándalus, cuxa capital se situou en Córdoba.

O príncipe Abderramán, dos Omeia, fuxiu á península ibérica cando o resto dos membros da súa familia eran asasinados polos abasidas. Xa na península, formou un emirato independente en Córdoba no ano 756 e gobernou como Abderramán I.

As revoltas internas e os conflitos cos reinos cristiáns marcarán o devir da historia de Al-Ándalus nos seguintes séculos. A época de maior esplendor coincidiu con Abderramán III, que instaurou o califato de Córdoba.

Evolución política

O califato de Córdoba mantívose ata 1031, cando caeu o poder califal e deu paso aos reinos de taifas.

- A estrutura política que adoptan os musulmáns en Al-Ándalus tras a descomposición do califato de Córdoba é a de **taifas**. Tratábase de pequenos reinos á fronte dos cales se situaron monarcas establecidos na península desde a invasión.
- O avance dos cristiáns, reforzados por unha progresiva superioridade militar, preocupaba os monarcas dos reinos de taifas, que decidiron pedirllas axuda aos **almorávides**, uns pobos do norte de África que estaban en expansión e no cénit do seu poder. Non lograron frear o avance cristián e Al-Ándalus volveuse dividir en pequenos reinos: isto coñécese como a época dos **segundos reinos de taifas**.
- Como as dificultades persistían, estas taifas pedíronlles axuda aos bérberes do norte de África. Así, no século XII iníciase a época dos **almohades**. A vitoria en 1212 dos exércitos cristiáns na **batalla das Navas de Tolosa** acabou coa dominación musulmá, que concluiría coa vitoria dos Reis Católicos en 1492 sobre un debilitado reino nazarí de Granada.

VOCABULARIO

¹ **Cénit**: punto culminante ou momento de apoxeo de alguén ou algo.

ACTIVIDADES

6. Realiza un eixe cronolóxico da estancia dos musulmáns na península.

Sociedade e economía

A poboación de Al-Ándalus concentrouse en cidades, onde se orixinou unha grande actividade económica.

- A sociedade andalusí era diversa, e nela convivían persoas con relixións e privilexios diferentes; así, a oligarquía árabe, que controlaba os recursos e os cargos debaixo encontrábanse os mozárabes¹ e os muladíes², que eran propietarios agrícolas e artesáns; finalmente, no chanzo máis baixo, encontrábanse os escravos.
- As principais actividades económicas da sociedade andalusí eran a agricultura (cultivábanse produtos como os cereais, a vide, a oliveira, as árbores froiteiras etc.); a artesanía de seda, de cerámica e a ourivaría, e o comercio destas manufacturas por todo o mundo, que reportaría grandes beneficios económicos.

Cultura e arte

- A cultura andalusí tivo unha gran transcendencia, pois foi a vía de penetración da obra dos filósofos gregos en Europa occidental e, ademais, achegou un peculiar estilo literario procedente de poetas como o sevillano Ibn al Qutiyya. Durante o califato, Córdoba foi un dos grandes centros científicos e culturais de Occidente. Todo iso provocou o gran florecemento de Al-Ándalus.
- A pesar de todas as achegas culturais, a arte, principalmente no ámbito da arquitectura, deixou un importantísimo legado na nosa civilización. Construíronse distintos tipos de arcos —como o de ferradura ou os polilobulados—, as cúpulas e as bóvedas foron as súas principais solucións construtivas.

Os musulmáns sentían un profundo gusto pola decoración, o uso da auga e as zonas axardinadas, coas que xeraban espazos que transmitían sensacións de paz e calma. Exemplo desta arquitectura é a Alhambra de Granada e os seus xardíns do Xeneralife.

Moitos deses elementos e técnicas construtivas exportáronse a edificios cristiáns desde o século XII. Isto coñécese co nome de arte mudéjar.

VOCABULARIO

¹ **Mozárabe:** persoa cristiá que habitaba en territorio islámico.

² **Muladí:** persoa cristiá convertida ao islamismo.

PENSA NO TEU RETO

As receitas que prepares para o festival de gastronomía deberán incluír produtos dos introducidos polos árabes, entre eles: *berenxena, alcachofa, albaricoque, pistacho, arroz, laranxa...*

ACTIVIDADES

7. Infórmate sobre a Alhambra e enumera as súas principais características.

Vista panorámica da Alhambra de Granada, recinto palaciano levantado sobre unha antiga fortaleza.

? SABÍAS QUE...?

Mordomo é unha palabra que provén do latín e significa 'o máis importante da casa'. Os mordomos chegaban a ser primeiros ministros e o seu poder transmitíuse de pais a fillos.

A Idade Media

Un dos pobos xermánicos que se asentaron en Europa foron os francos. Estaban gobernados por unha serie de reis que deixaron as tarefas de goberno en mans dos mordomos de pazo.

A dinastía carolinxia

Sería o fillo dun destes mordomos, **Carlomagno**, quen concentraría todo o poder de Europa na segunda metade do século VIII.

As súas tarefas conquistadoras por toda Europa, coa súa organización do territorio en condados e marcas e a súa defensa do catolicismo, servíronlle para ser nomeado novo emperador de Occidente como iniciador da **dinastía carolinxia**.

Durante o Imperio de Carlomagno tivo lugar un **renacemento cultural** en Europa co establecemento de programas educativos dirixidos a clérigos, nobres e nenos; a creación de escolas nos pazos e mosteiros; e diferentes manifestacións artísticas.

Á morte de Carlomagno en 840, o Imperio dividiuse entre os seus descendentes, Lotario, Carlos o Calvo e Luís o Xermánico; estes, tras unha serie de conflitos pola herdanza, chegaron a un acordo denominado **Tratado de Verdun**, que consumou a división do Imperio e creou inestabilidade a causa dos territorios asumidos por Lotario. Coa morte deste redefiníronse as fronteiras no **Tratado de Mersen**, e dividiron o territorio entre o emperador Luís II e os outros dous descendentes de Carlomagno. O cambio de fronteiras poñería o xerme do que serían os reinos de Francia e o Sacro Imperio Romano Xermánico.

ACTIVIDADES

8. Indica a que parte do texto fan referencia os mapas.

A Europa dos séculos IX e X caracterízase polas loitas de poder. Os reis dependían en boa medida do apoio dalgúns nobres, que mesmo acumulaban máis poder ca os propios monarcas grazas á súa riqueza e propiedades e aos exércitos que controlaban.

Durante estes dous séculos en Europa, a cristiandade viviu ameazada polos viquingos, os húngaros e os piratas sarracenos.

O avance da invasión musulmá obrigou unha parte da poboación hispanovisigoda a refuxiarse no norte peninsular, onde se formaron **núcleos de resistencia cristiá** cuxo obxectivo era a recuperación dos territorios ocupados. Este lento proceso, que se coñece co nome de **Reconquista**, durou desde o século VIII ata finais do século XV.

- O **reino de León**, creado no século X, ten a súa orixe nun núcleo asentado na cordilleira Cantábrica formado por nobres e pastores, liderados por **Pelaio**, que no ano 722 venceron os musulmáns na **batalla de Covadonga**. Este reino foise estendendo por Cantabria, Galicia, norte de Portugal, Castela, ata chegar ao val do Douro, que se converteu en fronteira entre o reino cristián e Al-Ándalus. Durante o califato de Córdoba o reino debilitouse a causa das loitas entre nobres.
- No século X créase o **reino de Castela**, que sería gobernado, xunto co reino de León, por Fernando I. Con todo, Castela e León separáranse e uníranse en varias ocasións, ata a súa unión definitiva en 1230 co rei Fernando III, que deu lugar á **Coroa de Castela**.
- Na zona dos Pireneos, que estivera baixo o dominio carolinxio ata a súa desintegración, formáronse tres novas rexións: o **reino de Navarra**, os **condados de Aragón, Sobrarbe e Ribagorza** e os **condados cataláns**, grazas ao impulso de diferentes familias de nobres.
  - O **reino de Navarra** tería o seu máximo apoxeo durante a época de Sancho III o Maior (1000-1035), que conseguiría unir os condados aragoneses, Castela e parte de León. A súa morte acabaría coa división do reino entre os seus fillos. Tras estar en mans francesas en séculos posteriores, sería conquistado polos Reis Católicos en 1512.

- Un dos fillos de Sancho III o Maior, Ramiro, converteríase no primeiro rei de Aragón como Ramiro I (1035-1063). Algún tempo despois, o matrimonio entre a herdeira do reino de Aragón e un dos condes de Barcelona crearía a **Coroa de Aragón**.
- Durante os séculos XII e XIII, os reinos de Castela e León e Aragón ampliaron os seus territorios e asentaron a **monarquía feudal**. O reino de Navarra, pola contra, sufriu un debilitamento territorial.

No século XI, o reino de Leão e o condado de Castela quedaron baixo a influencia navarra durante o reinado de **Sancho III**. Á súa morte, o seu fillo **Fernando I** proclamouse conde de Castela (1035) e rei de León (1037).

No século XIII Fernando III o Santo unificou definitivamente as coroas de Castela e León. Baixo o seu reinado conquistáronse Córdoba, Murcia, Xaén e Sevilla.

A repoboación

A reconquista foi acompañada da ocupación das terras musulmás por habitantes dos reinos cristiáns, xudeus e mozárabes. Isto denomínase **repoboación**.

A repoboación en Castela e Aragón caracterizouse por:

- O labor realizado polos mosteiros e as abadías.
- A dotación de **foros** aos novos poboadores, o que supuxo a concentración de cidadáns libres en aldeas e vilas.
- A **construción de cidades**, afastadas das zonas de conflito, como Burgos, ou arredor do Camiño de Santiago, onde se instalaron mercadores e artesáns.
- A **repartición de grandes propiedades** entre a nobreza e as ordes militares que axudaran aos reis na conquista de novos territorios.

! IMPORTANTE

Ás veces, os lazos de **confianza e lealdade** eran rotos por algúns nobres que se enfrontaban entre eles polo poder; mesmo algúns deles se rebelaban contra o poder do rei.

O feudalismo

As circunstancias de inseguridade na Idade Media fixeron que moitos campesiños se encomendasen aos nobres pedíndolles protección a cambio de traballaren para eles nas súas propiedades. Pola súa parte, o rei, a cambio da fidelidade dos nobres, concedíalles un feudo ou terras para que as puidesen explotar economicamente coa axuda dos campesiños. Algúns nobres máis poderosos podían ter á súa vez outros nobres que lles eran fieis; así se estableceu un sistema de relacións baseado na confianza e a lealdade que se chamou **feudalismo**.

Como consecuencia do feudalismo, a sociedade organizouse en tres **estamentos**, que son grupos sociais pechados, cada un cunhas características propias:

- A **nobreza**. Posuía privilexios sociais e económicos tales como non pagar impostos, alcanzar os principais cargos políticos ou militares ou gozar de leis especiais, entre moitos outros. A súa función era defender a sociedade.
- O **clero**. A súa principal función era relixiosa: debía protexer a sociedade dos pecados e adoutrinala. En boa medida estaba formado por persoas provenientes de familias nobres e gozaba de privilexios. O clero tiña un poder inmenso; cobráballes impostos aos campesiños e influía na política. Ademais, participaba cos seus propios exércitos, xunto a reis e nobres, nas **Cruzadas**: guerras para facerse con terras e lugares sagrados do Islam.
- O **pobo**. Non tiña ningún privilexio. A súa misión era producir todo o que a sociedade consumía e necesitaba. Estaba formado por campesiños —algúns estaban suxeitos á autoridade do señor feudal, e outros eran libres—, artesáns e comerciantes. Pagaban altas sumas en concepto de impostos.

ACTIVIDADES

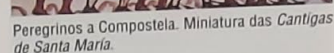
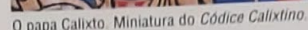
- Describe coas túas palabras en que consistía o feudalismo.

Entre os séculos IX e X Galicia tivera reis por curtos períodos. A finais do século XI a nobreza galega tentou converter Galicia nun reino propio.

O rei castelán Fernando I dividiu os reinos entre os seus fillos. Un deles, o rei Don García, reinou en Galicia, desde o Cantábrico ao Douro, entre 1065 e 1071, establecendo en Ribadavia a capital do seu reino ata que os seus irmáns, Afonso VI de León e Sancho de Castela, lle quitaron os seus estados.

Dende 1072 os territorios de Galicia, León e Castela unificáronse baixo o rei Afonso VI, que repartiu Galicia entre as súas dúas fillas: Urraca, á que lle correspondeu o norte, e Tareixa, que gobernou o sur, no territorio entre os ríos Miño e Douro, co título de condesa de Portugal.

Morta dona Urraca, herdou o fillo as coroas de León e Castela, onde reinou co nome de Afonso VII o Emperador. No ano 1128 o nobre Afonso Henriques ergueuse en armas contra a súa nai Tareixa, a condesa de Portugal que gobernaba no sur de Galicia, e iniciáronse así os enfrontamentos que levarían á independencia de Portugal en 1140, tras o que Galicia pasou a ter o territorio que hoxe coñecemos.

A tradición conta que no ano 813 o monxe Pelaxio viu unhas luces preto do Mosteiro de San Fiz de Solovio, situado nun outeiro do que hoxe é a cidade de Santiago de Compostela. Teodomiro, o bispo de Iria Flavia, principiou unhas escavacións e achou unha necrópole cos restos que se atribuíron ao apóstolo Santiago o Cebedeo e a dous dos seus discípulos.

Desde o descobrimento do sartego, muitas pessoas achegában-se ao lugar, que pronto recibem coidado, de onde deriva o to

A noticia deste descubrimento estendeuse moi rapidamente, promovida polos monarcas dos reinos do norte peninsular e polos monxes da orde relixiosa de Cluny, que desde o século X fomentaron as peregrinacións ao santuario xacobeo. Deseguida acudiron milleiros de peregrinos desde distintos puntos da Península e Europa.

O *Códice calixtino*, un manuscrito de varios libros, elaborado no século XII, recolleu a descrición do itinerario completo que facían os peregrinos xacobeos. Atribúeselle ao francés Aimero Picaud e indica os puntos de partida, entrada e percorrido do Camiño na península.

10. En que anos foi don García rei de Galicia? Que territorio abranguía daquela Galicia?
11. A partir de que época empezaron a acudir peregrinos a Compostela? Por que?